

Tasviri, Z., & Athari Isfahani, Z. (2021). An Investigation into the educational implications of Sponage Bob animation from the perspective of the negating and requirement of the six areas of education. *Journal of Iranian Cultural Research*, 14(2), 95-123. doi: 10.22035/jicr.2021.435

[doi: http://dx.doi.org/10.22035/jicr.2021.435](http://dx.doi.org/10.22035/jicr.2021.435)

URL: http://www.jicr.ir/article_435.html

2008-1847 / © The Authors. This is an open access article under the CC BY 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

An Investigation into the Educational Implications of Sponge Bob Animation from the Perspective of the Negating and Requirement of the six areas of education

Zeinab Tasviri¹, Zeinab Sadat Athari Isfahani*²

Received: Oct. 05, 2020; Accepted: May. 31, 2021

ABSTRACT

Due to the sensitive conditions of childhood and the fact that one of the most popular and influential types of media for children is animation, it is inevitable to study the effects of observing animations in the education of this period. The present study was conducted to investigate the negation and necessity of educational implications of Sponge Bob animation based on six areas of education. The formal validity of the categories related to the six domains was confirmed by experts. 772 using the Scott coefficient and the opinions of 4 experts in this field; Finally, Shannon entropy method was used to analyze the data obtained from the study. Based on the findings of this study, 242 topics related to the existence of six fields of education in this animation were observed that the field of biological and physical education has the highest level of attention and importance and the field of moral education has the lowest level of attention and importance. Also, 314 themes were observed in the negation of the six domains; the negation of the field of moral education has the most attention and importance and the negation of the field of aesthetic and artistic education has the least attention and importance. Findings indicate that the growth of human existence has not been considered in a balanced way in SpongeBob animation, so it is recommended to avoid the formation of caricature characters and pay attention to all areas of human existence.

Keywords: animation, Sponge Bob square pants animation, child, education, six areas of education

1. M.A. in Curriculum Planning, Department of educational sciences, Faculty of humanities, University of Kashan, Kashan, Iran

2. Assistant Professor of Curriculum Planning, Department of educational sciences, Faculty of humanities, University of Kashan, Kashan, Iran (Corresponding author)

✉ zathari@kashanu.ac.ir

جستاری بر دلالت‌های تربیتی پویانمایی باب‌اسفنجی از منظر نفی و ایجاب ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت

زینب تصویری^۱، زینب‌السادات اطهری اصفهانی^{۲*}

دریافت: ۱۳۹۹/۰۷/۱۴؛ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۱۰

چکیده

امروزه رسانه یکی از ابزارهای گذران اوقات برای انسان‌ها و به‌ویژه کودکان است. به‌دلیل شرایط حساس دوران کودکی و اینکه یکی از محبوب‌ترین و تأثیرگذارترین گونه‌های رسانه نزد کودکان، پویانمایی است، بررسی پیامدهای مشاهده پویانمایی‌ها در تربیت این دوره امری گریزناپذیر است. پژوهش حاضر به‌منظور بررسی نفی و ایجاب دلالت‌های تربیتی پویانمایی باب‌اسفنجی بر پایه ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت انجام شده است. این پژوهش، به‌لحاظ هدف، کاربردی است و بر پایه روش کیفی - کمی و با استفاده از تحلیل محتوای قیاسی انجام شده است. متخصصان این حوزه، روایی صوری مقوله‌های مرتبط با ساحت‌های شش‌گانه را تأیید کرده‌اند. پایایی این مقوله‌ها نیز با استفاده از ضریب اسکات و دیدگاه‌های ۴ نفر از صاحب‌نظران در این زمینه، ۰/۷۷۲ برآورد شد؛ سرانجام، برای تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از پژوهش، از روش آنتروپی شانون بهره گرفته شد. براساس یافته‌های این پژوهش، ۲۴۲ مضمون مرتبط با ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت در این پویانمایی مشاهده شد که ساحت تربیت زیستی و بدنی بیشترین میزان توجه و اهمیت و ساحت تربیت اخلاقی، کمترین اهمیت را داشته است. همچنین ۳۱۴ مضمون در نفی ساحت‌های شش‌گانه مشاهده شد که نفی ساحت تربیت اخلاقی، بیشترین میزان توجه و اهمیت و نفی ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری، کمترین اهمیت را داشته است. یافته‌ها حاکی از این است که در پویانمایی باب‌اسفنجی به رشد ابعاد وجودی انسان به‌صورت متعادل توجه نشده است؛ بنابراین، ضرورت پرهیز از شکل‌گیری شخصیت کاریکاتوری و توجه هم‌زمان به همه ساحت‌های وجودی انسان توصیه می‌شود.

کلیدواژه‌ها: پویانمایی، پویانمایی باب‌اسفنجی شلوارکعبی، کودک، تربیت، ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت

۱. کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران
۲. استادیار برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران (نویسنده مسئول)

zathari@kashanu.ac.ir ✉

۱. مقدمه

امروزه رسانه یکی از نهادهایی است که کارکرد آموزشی و تربیتی خانواده‌ها تاحدی به آن منتقل شده است. اگر تا دیروز خانواده اصلی‌ترین نقش را در تربیت و ساختن نسل آینده ایفا می‌کرد، امروز خانواده، و آموزش و پرورش، و رسانه‌های جمعی، این وظیفه را به گونه‌ای مشترک انجام می‌دهند؛ از این رو، رسانه یکی از ارکان بسیار مهم فرایند رشد اجتماعی کودک به‌شمار می‌آید (کارتلج و میلبرن^۱، ۱۳۶۹، ۱۰۹). یکی از دلایل گرایش کودک به رسانه، کوچک بودن محیط فیزیکی خانه‌ها و آپارتمان‌نشینی کودکان است که در نتیجه آن، محیطی برای بازی و جنب و جوش کافی در اختیار ندارند. همچنین، با توجه به اینکه بسیاری از والدین، هردو شاغل هستند، ممکن است حوصله و توان کافی برای ارضای حس‌های کودکانه فرزند خود نداشته باشند. در این میان، برنامه‌های کودک و پویانمایی‌ها می‌تواند گزینه‌ای برای پر کردن اوقات فراغت و سرگرمی کودکان باشد.

پویانمایی‌ها^۲، یکی از محبوب‌ترین برنامه‌های کودکان و ابزاری نیرومند و سریع برای بیان افکار، عقاید و ایدئال‌های بشر هستند که به بهترین شکل در خدمت آموزش قرار می‌گیرند. پویانمایی‌ها، از طریق ارتباط مستقیم با کودکان به آسانی می‌توانند مفاهیم بسیاری را به آنان منتقل کنند. سبک پویانمایی‌ها در حالت کلی، بیان پیام‌ها به شکل‌های ساده‌تر و جذاب‌تر است و با توجه به تکیه اصلی به فانتزی بودن، مخاطبان کودک را بیش از دیگران جذب می‌کنند (رمضانی، ۱۳۸۸، ۳۰).

با توجه به اهمیت دوران کودکی و قابلیت بالای پذیرش کودکان و علاقه‌مندی آن‌ها به رسانه و به‌ویژه پویانمایی‌ها، در این پژوهش، پویانمایی باب اسفنجی شلوارمکعبی^۳ برای تحلیل و بررسی و استخراج دلالت‌های تربیتی انتخاب شده است. برای دستیابی به مفهوم دلالت‌های تربیتی، تقسیم‌بندی‌ها و طبقه‌بندی‌های گوناگونی در میان دیدگاه‌های صاحب‌نظران داخلی و خارجی به چشم می‌خورد، اما همگی آن‌ها بر این نظرند که برای به‌کمال رسیدن رشد فرد لازم است که تمام این ابعاد وجودی به گونه‌ای یکسان رشد کنند.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۹۶

دوره ۱۴، شماره ۲
تابستان ۱۴۰۰
پیاپی ۵۴

1. Cartledge & Milburn
2. animations
3. Sponge Bob Square Pants

در پژوهش حاضر برای معنا بخشیدن به دلالت‌های تربیتی و داشتن چارچوب و دستورکاری برای تحلیل و بررسی پویانمایی باب اسفنجی، ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت که در سند تحول بنیادین ملی از آن صحبت شده است، به کار رفته است. در ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت، به همهٔ ابعاد وجودی انسان و تربیت او توجه شده است و از این رو، نمونهٔ کاملی به‌شمار می‌آید. ساحت‌های شش‌گانهٔ یادشده عبارت‌اند از: ۱) ساحت تربیت اعتقادی و اخلاقی؛ ۲) ساحت تربیت زیستی و بدنی؛ ۳) ساحت تربیت اجتماعی؛ ۴) ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای؛ ۵) ساحت تربیت علمی و فناوری؛ ۶) ساحت تربیت زیباشناختی و هنری. باید در نظر داشته باشیم که این ساحت‌های شش‌گانه، بخشی از سند تحول بنیادین ملی است؛ سندی که به‌عنوان پایه و اساس نظام آموزشی کشور، در راستای تقویت و بهبود آن و کمک به تربیت کودک به‌عنوان فردی از افراد جامعه تهیه و تدوین شده است. با توجه به تأثیرهای انکارناپذیر رسانه بر زندگی کودکان، نقش و وظیفهٔ آموزش و پرورش و مدارس به‌عنوان نهادهایی که به امر تعلیم و تربیت کودک اشتغال دارند و به‌طور مستقیم و سال‌های طولانی با کودکان در ارتباط هستند، پررنگ‌تر از پیش می‌شود.

در این پژوهش، ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت تنها به‌عنوان یک چارچوب و الگو برگزیده شده است و هیچ‌گونه التقاطی بین مضمون‌هایی که از این پویانمایی غربی دریافت می‌شود با ساحت‌های شش‌گانه که مربوط به ایران است، انجام نخواهد شد. در این راستا، پرسش‌های مورد بررسی در این پژوهش به شرح زیر است:

- ۱) میزان توجه و اهمیت به مقوله‌ها و مضامین مترتب بر پویانمایی باب اسفنجی در هریک از ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت چقدر است؟
- ۲) میزان توجه و اهمیت به مقوله‌ها و مضامین مترتب بر پویانمایی باب اسفنجی در نفی هریک از ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت چقدر است؟
- ۳) میزان توجه و اهمیت به هریک از ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت در پویانمایی باب اسفنجی چقدر است؟
- ۴) میزان توجه و اهمیت نفی هریک از ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت در پویانمایی باب اسفنجی چقدر است؟

۱. پیشینه پژوهش

بررسی ادبیات و سوابق موضوع مورد مطالعه، یکی از مراحل مهم در هر پژوهش علمی است که موجب جلوگیری از دوباره کاری می شود در این قسمت، پژوهش های داخلی و خارجی مرتبط با این موضوع آورده شده است:

بلک (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «تحلیل تأثیرات سینمای پویانمایی غرب بر کودکان ۷ تا ۱۰ ساله (مطالعه موردی: پویانمایی دلیر)» به این نتیجه رسیده است که بسیاری از کودکان با استفاده از حس هم ذات پنداری، رفتارهای شجاعانه قهرمان داستان را تحسین می کنند و مخالف رفتارهایی مانند پرخاشگری هستند.

رسایی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای آموزشی و تربیتی فیلم های تولیدشده در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان»، دریافته است که محتوای بسیاری از این فیلم ها، همسو با اهداف آموزشی و تربیتی است. این نویسنده، بیشتر بر جنبه عاطفی، به عنوان یکی از اهداف آموزشی، و بر بعد روابط انسانی، به عنوان یکی از اهداف تربیتی این فیلم ها تأکید کرده است.

مسائلی و نیک نشان (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «بررسی مفاهیم اخلاقی و ضد اخلاقی در پویانمایی ها» دریافته اند که در پویانمایی های ایرانی، مفاهیم اخلاقی بیشتر و مفاهیم غیر اخلاقی کمتر از پویانمایی های خارجی است.

بشیر و جواهری (۱۳۹۶) نیز در پژوهشی با عنوان «تحلیل انیمیشن های هالیوودی با رویکرد تربیتی» پس از تحلیل و بررسی، تأکید کرده اند که مهم ترین مضمون های مطرح شده در این گونه پویانمایی ها عبارت اند از: نسیت در ارزش ها، تقدس زدایی، تأکید بر جایگاه مهم خانواده، درونی بودن رشد، و لزوم مشارکت و همکاری

همچنین تقی پور، خلجی، و معینی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «بازنمایی ابعاد هویت فرهنگی در مجموعه پویانمایی باب اسفنجی» به این نتیجه رسیده اند که این پویانمایی در جامعه پذیری مخاطبان نقش داشته و الگوهای رفتاری ای را در حیطه روابط اجتماعی ارائه کرده است.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۹۸

دوره ۱۴، شماره ۲

تابستان ۱۴۰۰

پیاپی ۵۴

مارس^۱ (۱۹۹۵) در پژوهش خود با عنوان «بررسی تأثیر مثبت تلویزیون بر رفتار اجتماعی»، دریافته است که کودکانی که برنامه‌های مثبت اجتماعی را می‌بینند، رفتار اجتماعی مثبت‌تری دارند. تأثیر اجتماعی برنامه‌ها بر کودکان پیش‌دبستانی و ابتدایی، نسبت به نوجوانان، بیشتر است.

همچنین، گردیسکا^۲ (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «نقش کارتون در تربیت اخلاقی دانش‌آموزان پیش‌دبستانی» دریافته است که این برنامه‌ها در شکل‌گیری رفتار اخلاقی کودکان تأثیرگذار هستند.

لیلارد^۳ و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی تأثیر فوری تلویزیون در مورد عملکرد اجرایی کودکان» در سه مطالعه تأثیر کوتاه‌مدت تلویزیون را بر عملکرد اجرایی (EF^۴) مورد بررسی قرار داده‌اند. در مطالعه اول کودکانی که برنامه کودک با سرعت زیاد را تماشا کردند نسبت به کودکانی که یک نمایش آهسته، واقع‌بینانه و یا بازی را تماشا می‌کنند EF در آن‌ها دچار اختلال شده بود. در مطالعه دوم آن‌هایی که به تماشای یک نمایشگاه آموزشی سریع و فوق‌العاده‌ای پرداخته بودند نسبت به کودکانی که کتابی را به صورت نمایشی خوانده بودند دچار کمبود بودند. در مطالعه سوم در بین کودکان نشان داد که نمایش‌های فوق‌العاده صرف‌نظر از سرعت حرکت آن‌ها موجب اختلال می‌شود. تجربیات نشان می‌دهد که تماشای ۱۰ تا ۲۰ دقیقه رویدادهای فوق‌العاده تلویزیونی نسبت به سایر تجربیات منجر به EF پایین در کودکان است.

برنی و بترنکورت^۵ (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان «آیا انیمیشن یادگیری را افزایش می‌دهد؟» پنجاه مقاله را به روش فراتحلیل مورد بررسی قرار داده‌اند. یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد که می‌توان از پویانمایی به‌عنوان ابزار آموزش و انتقال مفاهیم و ارزش‌ها استفاده کرد.

1. Mares
2. Gordyska
3. Lillard
4. Executive function
5. Berney & Betrancourt

رینهارت^۱ (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «تأثیرات تلویزیون بر کودکان» میزان تأثیرگذاری این برنامه‌ها را بر قضاوت اخلاقی کودکان بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که شخصیت‌های کارتونی بر نگرش کودکان از قضاوت اخلاقی تأثیر می‌گذارند.

۲. چارچوب نظری پژوهش

۲-۱. کودک و رسانه

کودک و دوران کودکی^۲ مفهومی است که در طول زمان در حال تغییر بوده، اما هیچ‌گاه تعریف مشخص و موردتفاهمی از آن به دست نیامده و همواره برپایه فرهنگ و جوامع گوناگون تعریف شده است. خسرونژاد (۱۳۸۲) در کتاب «معصومیت و تجربه» می‌نویسد: «کودکی، مفهومی به فرهنگ وابسته، متکثر، مقید به جنسیت، طبقه، سن، زمان، و مکان است؛ میلز^۳ پژوهش درباره کودکی را بین‌رشته‌ای دانسته و معرفت‌هایی از نوع انسان‌شناسی، هنر، محاسبات آماری و کامپیوتر، طب، فلسفه، روان‌شناسی، و... را کم‌وبیش در بررسی این مفهوم دخیل می‌داند» (محمدی‌گهر، ۱۳۹۷، ۹). مفهوم کودکی، در سده‌های میانه، در عین اهمیت فراوانی که داشته، موردتوجه نبوده است، زیرا در این برهه از تاریخ، کودک، موجودی مستقل و دارای جایگاه خاص در اجتماع به‌شمار نمی‌آمد و این عضو کوچک جامعه به‌اجبار، بسیار زود به دنیای بزرگسالان پیوست (کامیاب، ۱۳۹۲، ۲۹). کودکان، بزرگسالان کوچکی در نظر گرفته می‌شدند و یکی از بخش‌های تربیت آن‌ها این بود که به آن‌ها اجازه داده می‌شد در کارهای بزرگسالان مشارکت داشته باشند (آریس^۴، ۱۹۶۲، ۱۱۴).

پس از آغاز دوره رنسانس، کودک، جایگاه جدیدی در اجتماع پیدا کرد. در واقع، مفهوم کودکی در بازه زمانی قرن‌های ۱۵ تا ۱۷ میلادی کشف شد. در پایان قرن ۱۷، نحوه رفتار با کودکان تا حدودی ملایم‌تر شد و مریبان به ضرورت شناخت علاقه، استعداد، و حالت‌های روانی کودک برای تأثیر در نحوه تربیت پی بردند (مایر، ۱۳۷۴).

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۰۰

دوره ۱۴، شماره ۲
تابستان ۱۴۰۰
پیاپی ۵۴

1. Reinhardt
2. childhood
3. Mills
4. Aris

بنابراین، کودکان نیز مانند اعضای دیگر جامعه، دارای حقوق ویژه خود هستند و اعضای بزرگسال جامعه با توجه به این حقوق در مورد آن‌ها وظایفی دارند که یکی از این وظایف، تربیت درست کودک است. با توجه به اینکه ارزش‌های اصلی و معیارهای اخلاقی رفتار فرد در بزرگسالی، در کودکی شکل می‌گیرد، این دوره می‌تواند بر کل جریان رشد آدمی تأثیرگذار باشد؛ از این رو، توجه به تربیت دوران کودکی همواره مورد توجه اندیشمندان تربیتی بوده است (انگرا، سنتوسا، و ادیانان^۱، ۲۰۱۹).

یکی از عواملی که امروزه بر تربیت کودک تأثیرگذار است، استفاده از رسانه‌های جمعی و به‌ویژه رسانه‌های دیداری مانند تلویزیون است. ادعا می‌شود که امروزه رسانه‌ها، افکار عمومی را به‌گونه‌ای می‌سازند که افراد گمان می‌کنند، تفکر فرد ناشی از دنباله‌روی از افکار عمومی تبلیغ‌شده در رسانه‌ها است. تلویزیون و برنامه‌های کودک، یکی از مهم‌ترین ابزارهایی است که کودکان در سنین پیش از ورود به مدرسه و پس از آن، برای گذران وقت از آن استفاده می‌کنند و چه‌بسا که این نوع برنامه‌ها به‌دلیل نزدیکی با ذهن و ویژگی‌های کودکان و دسترسی راحت در هر زمان و مکان، به محبوب‌ترین وسیله برای تفریح کودکان تبدیل شده است.

رسانه، وسیله‌ای است که فرستنده به‌کمک آن، معنا و مفهوم موردنظر خود (پیام) را به گیرنده منتقل می‌کند (ساروخانی، ۱۳۷۵، ۳). هدف رسانه، انتقال پیام به فرد یا گروهی از مخاطبان است و به‌همین سبب می‌توان رسانه‌ها را وسایل ارتباطی نامید. رسانه‌ها مرزهای جغرافیایی، فرهنگی، و سیاسی را درنور دیده‌اند و با گسترش روزافزون خود از حوزه سیاسی-اجتماعی فراتر رفته و بر هویت انسان معاصر تأثیر گذاشته‌اند. بی‌تردید، کودکی که در این جهان متولد می‌شود، در معرض تأثیر رسانه قرار می‌گیرد و یکی از این رسانه‌ها که می‌تواند به‌گونه‌ای عمیق بر شخصیت، طرز فکر، نحوه رفتار، و روی هم‌رفته، رشد و تربیت کودک تأثیرگذار باشد، پویانمایی است.

۲-۲. پویانمایی و پویانمایی باب اسفنجی

واژه پویانمایی، به معنای خلق تصاویر پیوسته برای ایجاد توهم حرکت است (واتسن و هیل^۱، ۲۰۱۵). پویانمایی در لغت به معنای جان دادن و حرکت بخشیدن و در اصطلاح سینمایی، فیلمی است که تک فریم گرفته شود (جواهریان، ۱۳۷۸، ۱۴). فیلم پویانمایی با کند و تند کردن حرکت‌ها یا کاربرد طنزآمیز یا بیان‌گرایانه آن می‌تواند به توانایی‌های جسمانی، جلوه اغراق‌آمیزی ببخشد. هنر پویانمایی نیز از این نقطه آغاز می‌شود (هالاس، ۱۳۷۱، ۱۲). پویانمایی‌ها تجربه‌های همه‌شمولی هستند که کودکان در فرایند رشد خود با آن‌ها روبه‌رو می‌شوند. شیوه‌های خاص راه رفتن، دویدن، حرکت، نشستن، ایستادن، و حرف زدن آن‌ها، جزء همین تجربه‌های تماشای پویانمایی است که کودکان به دلیل نقش‌پذیری بالا و مقلد بودن، از آن‌ها تأثیر می‌پذیرند.

یکی از دلایل ضرورت و اهمیت توجه به این موضوع، معضل وارداتی بودن پویانمایی به کشورمان است. از آنجاکه ساختن پویانمایی در کشور ما به دلایل گوناگونی از جمله کمبود تهیه‌کنندگان حرفه‌ای و سرمایه‌گذاران این حرفه، با توجه به هزینه‌های سنگین آن، با محدودیت روبه‌رو است، بیشتر پویانمایی‌های خارجی برای پاسخ به نیاز کودکان به نمایش گذاشته می‌شوند.

از آنجاکه مخاطب پویانمایی‌ها کودکان هستند، سازنده آن‌ها باید به ابعاد تربیتی نیز توجه کند و با توجه به اینکه اهداف آموزشی و پرورشی هر کشوری متناسب با فرهنگ آن کشور است، نمی‌توان محتوای یکسانی را انتظار داشت. با توجه به این نکته‌ها و اهمیت پویانمایی‌ها و تأثیر شخصیت‌های هر پویانمایی بر سبک زندگی کودکان، در این پژوهش، پویانمایی باب اسفنجی شلوار مکعبی، که یکی از پویانمایی‌های محبوب در جهان است، بررسی شده است.

پخش پویانمایی باب اسفنجی شلوار مکعبی، که یکی از معروف‌ترین محصولات شرکت نیکلدئون^۲ در کل جهان است، از سال ۱۹۹۹ شروع شده است و تا امروز ادامه دارد

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۰۲

دوره ۱۴، شماره ۲

تابستان ۱۴۰۰

پیاپی ۵۴

1. Watson & Hill

2. Nickelodeon

(باغبانی، ۱۳۹۴). ۲۱ سال پیش، برنامه‌ای با تیتراژ چهره‌ی یک دزد دریایی از تلویزیون پخش شد که از مخاطبان می‌پرسید: آماده هستید بچه‌ها؟ و مخاطبان نمی‌دانستند که قرار است با یک اسفنج زردرنگ ملاقات کنند که می‌خواهد تاریخ برنامه‌های کودکان را دگرگون کند (فوی^۱، ۲۰۱۱). از زمان شروع باب اسفنجی تاکنون که ۱۷۶ قسمت از آن پخش شده است، محبوبیت و موفقیتش ماندگار است (مارستاد^۲، ۲۰۰۹؛ استراس^۳، ۲۰۰۹).

۳. دلالت‌های تربیتی

ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت، بخشی از سند تحول بنیادین ملی است که نظام آموزشی کشور بر پایه‌ی این سند شکل گرفته و در حال حرکت است. اکنون با توجه به اهمیت ساحت‌های شش‌گانه یادشده و انتخاب آن‌ها و مقوله‌های برآمده از آن‌ها به‌عنوان چارچوب اصلی پژوهش حاضر، در این قسمت این ساحت‌های شش‌گانه را بررسی کرده‌ایم.

ساحت اعتقادی و اخلاقی: این ساحت، ناظر بر پایداری آگاهانه و اختیاری متربیان به مجموعه‌ای از باورها، اعمال، و صفت‌های اعتقادی و اخلاقی، در راستای تکوین و تعالی هویت اخلاقی است؛

ساحت زیستی و بدنی: مهم‌ترین جهت‌گیری این ساحت، تعامل پیوسته روح و بدن است. در این جهت‌گیری، رابطه‌ی روح و بدن، رابطه‌ای بنیادین و در اصل هستی است؛

ساحت اجتماعی: ناظر به کسب شایستگی‌هایی است که متربیان را قادر می‌کند که شهروندانی فعال و آگاه باشند؛

ساحت اقتصادی و حرفه‌ای: ناظر به بعد اقتصادی و معیشتی انسان و رشد توانایی‌های متربیان در تدبیر امر معاش و تلاش اقتصادی و حرفه‌ای است؛

ساحت علمی و فناوری: ناظر به کسب شایستگی‌هایی است که متربیان را در شناخت، بهره‌گیری، و توسعه‌ی نتایج تجربه‌های متراکم بشری در عرصه‌ی علم و فناوری یاری کند؛

1. Foy
2. Maurstad
3. Strauss

ساحت زیبایی‌شناختی و هنری: ناظر به رشد قوه خیال و پرورش عواطف، احساسات، و ذوق زیبایی‌شناختی متربیان است (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰، ۳۱۱-۲۹۹).

بررسی پویانمایی باب اسفنجی از بعد ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت، به این سبب اهمیت دارد که مخاطبان این پویانمایی، کودکانی هستند که در سال‌های آینده وارد نظام آموزشی کشور خواهند شد یا افرادی که در حال حاضر عضوی از این نظام به‌شمار می‌آیند و ساعت‌هایی از روز را در مدرسه‌ها در حال دانش‌اندوزی، تجربه‌اندوزی، و دریافت آمادگی‌های لازم به‌عنوان فرد مؤثری برای زندگی فردی و اجتماعی هستند.

حال با توجه به عنصر مشترک میان پویانمایی باب اسفنجی و نظام آموزشی، یعنی کودکان و نوجوانان به‌عنوان مخاطبان پویانمایی و همچنین اعضای فعال نظام آموزشی، نویسندگان این مقاله در پی این هستند که مشخص کنند، این پویانمایی تا چه میزان با ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت همسو و همخوان است و تا چه اندازه مضمون‌های دریافت‌شده از آن ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت را پوشش می‌دهد یا چه ساحت‌هایی را به چه میزانی نفی می‌کند؟

۴. روش پژوهش

این پژوهش، به‌لحاظ هدف، کاربردی و به‌لحاظ روش، کیفی-کمی است. واحد زمینه در پژوهش حاضر ۹۶ اپیزود^۱ پویانمایی باب اسفنجی، و واحد تحلیل، مضمون‌ها یا تم‌هایی است که پس از مشاهدهٔ پویانمایی، استخراج و با ساحت‌ها و مقوله‌های متناسب، مرتبط شده‌اند. در این پژوهش، نمونه‌گیری ای انجام نشده است، بلکه ۹۶ اپیزود از پویانمایی باب اسفنجی با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی و رویکرد جهت‌دار و مبتنی بر نظریهٔ قیاسی مایرینگ^۲ به‌گونه‌ای دقیق و عملی، بررسی شده‌اند.

همچنین، به‌منظور افزایش دقت و تعیین حدود مرز بین ساحت‌های گوناگون، قرار گرفتن مضمون‌های استخراج‌شده از پویانمایی در ساحت مرتبط با مفهوم متناسب با خودش، و

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۰۴

دوره ۱۴، شماره ۲

تابستان ۱۴۰۰

پیاپی ۵۴

1. episode

2. Myering

تعیین دلالت‌های تربیتی برآمده از پویانمایی یادشده، ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت بررسی شده‌اند و با توجه به محتوای این ساحت‌ها و محتوای پویانمایی باب اسفنجی و نیز با استفاده از منابع مرتبط با سند تحول ملی و ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت، برای هر یک از ساحت‌ها، مقوله‌هایی تعریف شده است.

روایی مقوله‌های مربوط به ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت پس از بررسی‌های پایایی و انجام اصلاحات لازم، توسط متخصصان تأیید شد و پایایی این مقوله‌ها با همکاری ۴ نفر از صاحب‌نظران آشنا به سند تحول بنیادین و با استفاده از ضریب پایایی اسکات^۱ تعیین شد که به شرح زیر است:

$$\pi = \frac{p_o - p_e}{1 - p_e} = \frac{0/9523 - 0/7902}{1 - 0/7902} = 0/7726$$

$$p_e = \sum p_i^2 = 0/7902$$

$$p_o = 0/9523$$

π = ضریب پایایی؛ p_e = درصد توافق مورد انتظار؛ p_i = نسبت مشاهده‌شده در هر یک از

ارزش‌های طبقات (آذر و رجب‌زاده، ۱۳۹۱، ۵۱)

برای تعیین روایی جدول‌های مربوط به مضمون‌های استخراج‌شده از پویانمایی یادشده، این جدول‌ها توسط متخصصان و در زمان‌های متوالی، بررسی و واکاوی، و تغییرات و اصلاحات لازم در آن‌ها اعمال شد. تعیین پایایی برای جدول‌ها، با توجه به ویژگی‌های پژوهش‌های کیفی و امکان وجود تفسیرهای علمی متفاوت، ضرورتی ندارد.

پس از این مراحل، هر یک از ۹۶ قسمت پویانمایی، به‌طور میانگین بین ۴ تا ۵ بار مشاهده شده است؛ هر قسمت تقریباً ۱۱ دقیقه است و هر قسمت مدت‌زمان تقریبی بین ۴۱ تا ۵۷ دقیقه و در مجموع همه ۹۶ قسمت از پویانمایی باب اسفنجی، ۴۳۵۵ دقیقه معادل ۷۲/۵ ساعت مشاهده و بررسی شده است و مضمون‌های همسو و مغایر با ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت و مقوله‌های آن، در جدول‌های مربوط به ساحت مرتبط با خود، جایگذاری شده‌اند.

1. Scott

همچنین، برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از مشاهده پویانمایی و تعیین دلالت‌های تربیتی آن از روش آنتروپی شانون^۱ استفاده شده است. آنتروپی در نظریه اطلاعات، یک معیار نااطمینانی است که به وسیله توزیع احتمال مشخص p_i بیان می‌شود.

۵. یافته‌های پژوهش

در این قسمت، ضمن پاسخ‌گویی به پرسش‌های پژوهش و ارائه یافته‌های به دست آمده از تحلیل محتوای پویانمایی باب اسفنجی، نتایج فن آنتروپی شانون و اولویت‌بندی مقوله‌ها نیز ارائه شده است.

(۱) میزان توجه و اهمیت به مقوله‌ها و مضامین مترتب بر پویانمایی باب اسفنجی در هر یک از ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت چقدر است؟

جدول ۱. میزان توجه و اهمیت به مقوله‌ها و مضمون‌های مترتب بر پویانمایی باب اسفنجی در هر یک از ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت

ساحت‌ها	مقوله‌ها ^۲	مضامین ^۳	شماره قسمت مضامین	فراوانی F	بار اطلاعاتی E _j	ضریب اهمیت W _j
ساحت تربیت اعتقادی و اخلاقی	خودسازی و دیگرسازی اخلاقی	تذکر باب به گری برای کنجکاوی در کار دیگران	۳	۳	۰/۴۱۶	۰/۲۴۷
	پرهیز از توهین و تمسخر دیگران	اعتراض مشتریان رستوران در رابطه با مسخره کردن باب	۱۴	۱	-	-
	بیداری وجدان	عذاب وجدان اختاپوس برای ناراحت کردن باب	۹۶	۷	۰/۷۳۷	۰/۴۳۹
	برتری ارزش‌های معنوی در مقابل پول و مادیات	ترجیح باب به حفظ رابطه دوستی در برابر دریافت پول و پایان رابطه	۸۵	۲	۰/۲۶۲	۰/۱۵۶
	شکرگزاری در برابر نعمت‌ها	شکرگزاری باب برای داشتن خانه	۷۰	۲	۰/۲۶۲	۰/۱۵۶

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۰۶

دوره ۱۴، شماره ۲
تابستان ۱۴۰۰
پیاپی ۵۴

1. Shannon

۲. در ساحت تربیت اعتقادی و اخلاقی فراوانی مقوله‌های عدالت‌جویی و حق‌محوری، پرهیز از نیرنگ و فریب‌کاری، صداقت و پرهیز از دروغ، پرهیز از دزدی، پرهیز از حسادت، تواضع و پرهیز از کبر و غرور و پرهیز از بخل و خساست برابر با صفر است. در ساحت تربیت اجتماعی نیز فراوانی مقوله پرهیز از ایجاد مشکل، خشونت و آسیب رساندن برابر با صفر است.

۳. با توجه به محدودیت در حجم مطالب، امکان ذکر تمامی مصادیق میسر نیست و تنها به ذکر یک مضمون در هر مقوله بسنده می‌شود.

ساخت‌ها	مقوله‌ها ^۲	مضماین ^۳	شماره قسمت مضماین	فراوانی ^F	بار اطلاعاتی Ej	ضریب اهمیت Wj
ساخت تربیت زیستی و بدنی	حفظ و ارتقای سلامت و بهداشت جسمانی	تمرین وزنه‌برداری باب اسفنجی	۶۴	۳۸	۰/۸۴۷	۰/۴۳۲
	حفظ و ارتقای سلامت و بهداشت محیطی	جمع کردن زباله‌های خیابان‌ها توسط باب و پاتریک	۷۹	۲۶	۰/۷۵۹	۰/۳۸۴
	حفظ و ارتقای سلامت و بهداشت روانی	دادن مرخصی به باب برای رفع استرس	۴۸	۱	-	-
	حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی و احترام به آن	آب دادن به گل‌های باغچه توسط اختاپوس	۸۴ ۸۸	۴	۰/۳۵۸	۰/۱۸۲
ساخت تربیت اجتماعی	رعایت آداب اجتماعی و معاشرتی در برخورد و رفتار با سایر افراد	اجازه گرفتن باب و پاتریک برای صحبت کردن	۶۷	۱۱	۰/۵۹۶	۰/۱۹۷
	رعایت قوانین و مقررات و هنجارهای اجتماعی تعیین‌شده	ضرورت وجود گواهینامه رانندگی در بیکنی باتم	۵	۱۷	۰/۶۵۰	۰/۲۱۵
	احترام به دیگران و حقوق آن‌ها	اجازه گرفتن باب برای برداشتن وسایل اختاپوس	۶۲	۴	۰/۳۶۴	۰/۱۲۰
	هم‌دلی و هم‌دردی و کمک به حل مشکلات دیگران	کمک اختاپوس به باب برای تعمیر عروسکش	۲۵	۱۷	۰/۷۵۴	۰/۲۴۹
	اتحاد و وحدت در انجام امور	اتحاد دوستان باب برای کمک به بازسازی خانه او	۷۰	۳	۰/۲۸۸	۰/۰۹۵
	توانایی نه گفتن به دیگران	نه گفتن باب در مقابل پیشنهاد اختاپوس برای خوردن پیتزای مشتری	۲۶	۲	۰/۱۸۲	۰/۰۶۰
	وفای به عهد	توجه اختاپوس به زمان قرار ملاقاتش	۱۱	۱	-	-
	کنترل احساسات	کمک باب به اختاپوس در کنترل عصبانیتش	۳۰	۱	-	-
	مسئولیت‌پذیری	مسئولیت‌پذیری باب در برابر تحویل پیتزا به مشتری	۲۶	۲	۰/۱۸۲	۰/۰۶۰
	ساخت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای	علاقه‌مندی به شغل و داشتن مهارت انجام آن	پایبندی و علاقه باب نسبت به شغلش	۱	۵	۰/۴۷۳
توجه به قوانین و وظایف تعریف‌شده مربوط به شغل		توجه باب به پوشیدن کلاه و یونیفرم رستوران	۳۱	۹	۰/۶۰۰	۰/۲۱۶
التزام به اخلاق حرفه‌ای		پیگیری پیشنهاد و انتقاد مشتریان رستوران	۷۴	۵	۰/۴۷۳	۰/۱۷۰
سواد مالی		تذکر پلانکتون به همسوس در ارتباط با پس انداز کردن	۷	۱۱	۰/۵۲۶	۰/۱۸۹
بازاریابی		تبلیغات تلویزیونی رستوران خرچنگ	۲۲.۹۲	۶	-	-

ضریب اهمیت Wj	بار اطلاعاتی Ej	فراوانی F	شماره قسمت مضامین	مضامین ^۲	مقوله‌ها ^۲	ساحت‌ها
۰/۵۶۰	۰/۸۷۳	۱۵	۲۴	مطالعه اختاپوس قبل از خواب	توجه و اهمیت به مطالعه و خواندن کتاب، روزنامه و...	ساحت علمی و فناوری
۰/۲۳۵	۰/۳۶۶	۳	۹۰	تحصیل دختر خرچنگ در دبیرستان	علاقه‌مندی به یادگیری علوم و فناوری و بهبود آن‌ها	
۰/۲۰۳	۰/۳۱۷	۵	۶۲	انجام بازی با کاغذ شکلات توسط باب	تفکر خلاق و خلاقیت	
-	-	۱	۹۱	سندی در حال تعمیر لوله‌های هوای خانه‌اش	هماهنگی علم و عمل	
۰/۲۹۸	۰/۶۹۱	۱۲	۳۳	باب و اختاپوس در کنسرت موسیقی	توجه و علاقه‌مندی به هنر	ساحت زیبایی‌شناختی و هنری
۰/۳۴۲	۰/۷۹۲	۱۸	۶۲،۹۴	کشیدن نقاشی توسط اختاپوس	خلق آثار هنری	
۰/۲۱۳	۰/۴۹۴	۵	۱۱	گریه مردم از ذوق صدای باب هنگام خوانندگی	توجه به زیبایی‌های موجود و بیان عواطف نسبت به آن‌ها	
۰/۱۴۶	۰/۳۳۷	۳	۲۳	توجه سندی به تناسب اندام در انتخاب لباس	توجه به آراستگی ظاهری	

در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های ساحت اعتقادی و اخلاقی، فراوانی مقوله پرهیز از توهین و تمسخر دیگران، برابر ۱ بود که از فرایند تحلیل شانون کنار گذاشته شد و از بین ۴ مقوله دیگر، مقوله بیداری وجدان با بار اطلاعاتی ۰/۷۳۷ و ضریب اهمیت ۰/۴۳۹ از بیشترین اهمیت برخوردار است و مقوله‌های دیگر ساحت اعتقادی و اخلاقی به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: مقوله خودسازی و دیگرسازی اخلاقی، برتری ارزش‌های معنوی در مقابل پول و مادیات و شکرگزاری در برابر نعمت‌ها.

در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های ساحت تربیت زیستی و بدنی، فراوانی مقوله حفظ و ارتقای سلامت و بهداشت روانی، برابر ۱ بود که از فرایند تحلیل شانون کنار گذاشته شد و از بین ۳ مقوله دیگر، مقوله حفظ و ارتقای سلامت و بهداشت جسمانی با بار اطلاعاتی ۰/۸۴۷ و ضریب اهمیت ۰/۴۳۲ دارای بیشترین میزان اهمیت است و مقوله‌های ساحت تربیت زیستی و بدنی به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: مقوله حفظ و ارتقای سلامت و بهداشت محیطی، حفظ محیط زیست و منابع طبیعی و احترام به آن.

در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های ساحت تربیت اجتماعی، فراوانی مقوله‌های کنترل احساسات و وفای به عهد برابر ۱ بود که از فرایند تحلیل شانون کنار گذاشته شد و از بین ۷ مقوله دیگر، مقوله همدلی و همدردی و کمک به حل مشکلات دیگران با بار اطلاعاتی ۰/۷۵۴ و ضریب اهمیت ۰/۲۴۹ اهمیت بیشتری دارد و مقوله‌های دیگر ساحت تربیت اجتماعی به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: مقوله رعایت قوانین و مقررات و هنجارهای اجتماعی تعیین شده، رعایت آداب اجتماعی و معاشرتی در برخورد و رفتار با افراد دیگر، احترام به دیگران و حقوق آن‌ها، اتحاد و وحدت و توانایی نه گفتن به دیگران و مسئولیت‌پذیری.

در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، از بین ۵ مقوله، مقوله سواد مالی با بار اطلاعاتی ۰/۷۰۵ و ضریب اهمیت ۰/۲۵۳ اهمیت بیشتری دارد و مقوله‌های دیگر ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: مقوله توجه به قوانین و مقررات و وظایف تعریف شده مربوط به شغل، بازاریابی، اهمیت قائل شدن و علاقه‌مندی به شغل و مهارت انجام آن و پایبندی به اخلاق حرفه‌ای.

در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های ساحت تربیت علمی و فناوری، فراوانی مقوله تلفیق و هماهنگی علم و عمل برابر ۱ بود که از فرایند تحلیل شانون کنار گذاشته شد و از بین ۳ مقوله دیگر، مقوله توجه به مطالعه و خواندن کتاب، روزنامه، مجله، و... با بار اطلاعاتی ۰/۸۷۳ و ضریب اهمیت ۰/۵۶۰ اهمیت بیشتری دارد و مقوله‌های دیگر ساحت تربیت علمی و فناوری، به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: مقوله علاقه‌مندی به یادگیری و پیشرفت در علوم و فناوری و بهبود آن‌ها و تفکر خلاق و خلاقیت.

در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری، از بین ۴ مقوله، مقوله خلق آثار هنری با بار اطلاعاتی ۰/۷۹۲ و ضریب اهمیت ۰/۳۴۲ اهمیت بیشتری دارد و مقوله‌های دیگر ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری، به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: مقوله توجه و علاقه‌مندی به هنر و هنرمند، توجه به زیبایی‌های موجود و بیان عواطف و احساسات در مورد آن‌ها و آراستگی ظاهر.

۲) میزان توجه و اهمیت به مقوله‌ها و مضامین مترتب بر پویانمایی باب اسفنجی در نفی هر یک از ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت چقدر است؟

جدول ۲. میزان توجه و اهمیت به مقوله‌ها و مضامین مترتب بر پویانمایی باب اسفنجی در نفی ساحت‌های شش‌گانه

ساحت‌ها	مقوله‌ها	مضامین	شماره قسمت مضامین	فراوانی F	بار اطلاعاتی Ej	ضریب اهمیت Wj
نفی ساحت تربیت اعتقادی و اخلاقی	بی‌عدالتی	حمایت ناعادلانه پاتریک از رفتارهای اشتباه خواهرش	۳۰	۱	-	-
	نیرنگ و فریب‌کاری	حیله‌گری اختاپوس برای شرکت در مسابقات حرکات نمایشی	۲۱	۲۲	۰/۷۲۱	۰/۱۸۳
	دروغ‌گویی	دروغ‌گویی خرچنگ در مورد رستورانش برای جذب مشتری	۵۰	۱۵	۰/۶۱۳	۰/۱۵۳
	حسادت	حسادت باب به رابطه دوستانه پاتریک و اختاپوس	۱۹	۹	۱/۴۹۷	۰/۱۲۶
	دزدی	پلانکتون در پی دزدیدن فرمول سری پخت همبرگر	۴	۱۵	۰/۶۳۶	۰/۱۶۱
	کبر و غرور	غرور اختاپوس نسبت به مهارت‌ها هنری خودش	۷	۵	۰/۳۹۱	۰/۰۹۹
	توهین و تمسخر دیگران	تحقیر استعداد و هنر باب توسط اختاپوس	۲۱	۱۸	۰/۶۶۵	۰/۱۶۹
	خاموشی وجدان	خوشحالی اختاپوس به خاطر نابود شدن خانه باب	۳۶	۳	۰/۱۵۴	۰/۰۳۹
	بخل و فرومایگی	امتناع خرچنگ از دادن پول به مادرش	۷۵	۴	۰/۲۵۲	۰/۰۶۴
	برتری پول و مادیات در مقابل ارزش‌های معنوی	عدم پای‌بندی خرچنگ به قرارش برای کمک به باب	۷۰	۱	-	-
نفی ساحت تربیتی و بدنی	عدم رعایت سلامت و بهداشت جسمانی	عدم توجه گری به نظافت و مقاومت در برابر حمام کردن	۳۸	۳۹	۰/۹۲۵	۰/۵۰۹
	عدم رعایت سلامت و بهداشت محیطی	کثیف و چرب بودن کف و زمین رستوران	۶۵	۱۳	۰/۵۸۷	۰/۳۲۳
نفی ساحت تربیتی اجتماعی	آسیب به محیط‌زیست و منابع طبیعی	آسیب رساندن پاتریک به کهن‌ترین درخت شهر برای تبلیغات رستوران خرچنگ	۸۲	۳	۰/۳۰۲	۰/۱۶۶
	عدم رعایت آداب اجتماعی و معاشرت در برخورد و رفتار با سایر افراد	نگاه بدون اجازه باب به خانه دیگران	۲۷	۵۹	۰/۸۸۵	۰/۲۲۹
	عدم رعایت قوانین و مقررات و هنجارهای اجتماعی تعیین‌شده	رانندگی باب بدون گواهینامه	۲۶	۵	۱/۳۸۰	۰/۰۹۸
	ایجاد مشکل، خشونت و آسیب رساندن	سوزاندن عمدی دفتر خاطرات باب توسط اختاپوس	۳۳	۳۳	۰/۷۵۶	۰/۱۹۶

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۱۰

دوره ۱۴، شماره ۲
تابستان ۱۴۰۰
پیاپی ۵۴

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۱۱

جستاری بر دلالت‌های
تربیتی پویانمایی ...

ضرب اهمیت Wj	بار اطلاعاتی Ej	فراوانی F	شماره قسمت مضامین	مضامین	مقوله‌ها	ساحت‌ها
۰/۱۰۹	۰/۴۲۳	۶	۱۸	اقدام به گرفتن غذا بدون رعایت صف توسط باب	احترام قائل نشدن برای دیگران و حقوق آن‌ها	
۰/۱۲۷	۰/۴۹۱	۸	۶۰	بی‌توجهی پاتریک به درخواست کمک باب	عدم وجود هم‌دلی و هم‌دردی و بی‌توجهی به مشکلات دیگران	
۰/۰۲۴	۰/۱۶۳	۲	۴۳	اتحاد پلانکتون و اعضای خانواده‌اش برای دزدیدن فرمول سری پخت همبرگر	اتحاد و وحدت در انجام امور ناهنجار	
۰/۰۶۷	۰/۲۵۹	۳	۸۰	عدم توانایی نه گفتن باب در مقابل خواسته‌های گری	عدم توانایی نه گفتن	
۰/۰۲۴	۰/۱۶۳	۲	۲۶	عدم پای‌بندی اختاپوس به فرارش با باب	عدم وفای به عهد	
۰/۰۲۴	۰/۱۶۳	۲	۳۷	عدم کنترل احساسات اختاپوس در برابر خوردن پیترزای مشتری	عدم کنترل احساسات	
۰/۰۲۴	۰/۱۶۳	۲	۱۶	عدم مسئولیت‌پذیری اختاپوس و محمول کردن وظایف و مسئولیت‌هایش به باب	فقدان مسئولیت‌پذیری	
۰/۲۲۳	۰/۴۴۸	۴	۹۳	ناامیدی اختاپوس به خاطر شروع یک روز کاری دیگر در رستوران	عدم وجود انگیزه و علاقه‌مندی به شغل	نفی ساحت تربیت و حرفه‌ای
۰/۳۷۱	۰/۷۴۴	۱۰	۴۳	استراحت و خوابیدن اختاپوس در ساعت کاری	عدم توجه به قوانین و مقررات و وظایف تعریف‌شده مربوط به شغل	
۰/۴۰۴	/۸۱۰	۱۹	۵۰	دروغ‌گویی خرچنگ در ارتباط با امکانات رستوران برای داشتن سود بیش‌تر	نفی اخلاق حرفه‌ای	
-	-	۱	۳۲	بطالت و بی‌کاری پاتریک و خوردن و خوابیدن در طول روز	بطالت و بی‌کاری	
-	-	۱	۷۴	اهمیت ندادن خرچنگ به تحصیلات و مدرسه و کافی دانستن قوه عقل	عدم توجه به یادگیری و پیشرفت در علوم و فناوری و بهبود آن‌ها	نفی ساحت علمی و فناوری
۰/۶۱۳	۰/۵۶۴	۳	۲۸	تصمیم به زندگی در حیات‌وحش توسط باب بدون در نظر داشتن عواقب و شرایط آن	عدم وجود تفکر منطقی	
۰/۳۸۶	۰/۳۵۶	۲	۴۵	عدم توانایی تصمیم‌گیری باب و پاتریک در ارتباط با انتخاب مکان بازی	عدم توانایی تصمیم‌گیری و ارائه راه‌حل	
-	-	۱	۲۳	عدم وجود هماهنگی بین توانایی‌ها و انجام امور در گروه طرفداران قانون	عدم وجود تلفیق و هماهنگی علم و عمل	
-	-	۳	۴	توهین به هنر اختاپوس توسط پلانکتون	عدم توجه و علاقه‌مندی به هنر و هنرمند	نفی ساحت زیبایی‌شناختی و هنری

در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های ناظر بر نفی ساحت اعتقادی و اخلاقی، فراوانی مقوله‌های بی‌عدالتی و برتری پول و مادیات در مقابل ارزش‌های معنوی برابر ۱ بود که از فرایند تحلیل شانون کنار گذاشته شد و از بین ۸ مقوله دیگر، مقوله نیرنگ و فریبکاری با بار اطلاعاتی ۰/۷۲۱ و ضریب اهمیت ۰/۱۸۳ دارای بیشترین اهمیت بود و مقوله‌های دیگر ناظر بر نفی ساحت اعتقادی و اخلاقی، به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: مقوله توهین و تمسخر، دزدی، دروغ‌گویی، حسادت، کبر و غرور، بخل و فرومایگی و خاموشی وجدان. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های ناظر بر نفی ساحت تربیت زیستی و بدنی، مقوله بی‌توجهی به سلامت و بهداشت جسمانی با بار اطلاعاتی ۰/۹۲۵ و ضریب اهمیت ۰/۵۰۹، اهمیت بیشتری دارد و مقوله‌های دیگر ناظر بر نفی ساحت تربیت زیستی و بدنی به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: مقوله رعایت نکردن سلامت و بهداشت محیطی و آسیب رساندن به محیط زیست و منابع طبیعی.

در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های ناظر بر نفی ساحت تربیت اجتماعی، از بین ۱۰ مقوله، مقوله رعایت نکردن آداب اجتماعی و معاشرتی در رفتار با افراد دیگر با بار اطلاعاتی ۰/۸۸۵ و ضریب اهمیت ۰/۲۲۹، اهمیت بیشتری دارد و مقوله‌های دیگر ناظر بر نفی ساحت تربیت اجتماعی به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: مقوله ایجاد مشکل، خشونت و آسیب رساندن به دیگران، فقدان همدلی و همدردی و بی‌توجهی به مشکلات دیگران، احترام قائل نشدن برای دیگران و حقوق آنان، رعایت نکردن قوانین و مقررات و هنجارهای اجتماعی تعیین شده، ناتوانی در نه گفتن به دیگران، اتحاد و وحدت در انجام امور ناهنجار، ناتوانی در کنترل احساسات، فقدان وفای به عهد و فقدان مسئولیت‌پذیری.

در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های ناظر بر نفی ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، فراوانی مقوله بطالت و بیکاری برابر ۱ بود که از فرایند تحلیل شانون کنار گذاشته شد و از بین ۳ مقوله دیگر، مقوله نفی اخلاق حرفه‌ای با بار اطلاعاتی ۰/۸۱۰ و ضریب اهمیت ۰/۴۰۴، اهمیت بیشتری دارد و مقوله‌های دیگر ناظر بر نفی ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: مقوله بی‌توجهی به قوانین و مقررات و وظایف تعریف شده مربوط به شغل و فقدان انگیزه و علاقه‌مندی به شغل.

در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های ناظر بر نفی ساحت تربیت علمی و فناوری، فراوانی مقوله‌های بی‌توجهی به یادگیری و پیشرفت در علوم و فناوری و بهبود آن‌ها و فقدان هماهنگی بین علم و عمل، برابر ۱ بود که از فرایند تحلیل شانون کنار گذاشته شد و از بین ۲ مقوله دیگر، مقوله فقدان تفکر منطقی با بار اطلاعاتی ۰/۵۶۴ و ضریب اهمیت ۰/۶۱۳ اهمیت بیشتری دارد و مقوله ناتوانی در تصمیم‌گیری با بار اطلاعاتی ۰/۳۵۶ و ضریب اهمیت ۰/۳۸۶ اهمیت کمتری داشت. تعداد کل مضمون‌های دریافت‌شده از پویانمایی باب اسفنجی در نفی ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری، ۳ مورد بود که در ۳ قسمت از پویانمایی مشاهده شد و به مقوله بی‌توجهی به هنر و هنرمند و آثار هنری مربوط می‌شد و به این سبب که همه آن‌ها تنها به یک مقوله مربوط هستند، امکان مقایسه و ارزیابی فرایند تحلیل شانون وجود ندارد.

۳) میزان توجه و اهمیت به هر یک از ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت در پویانمایی باب

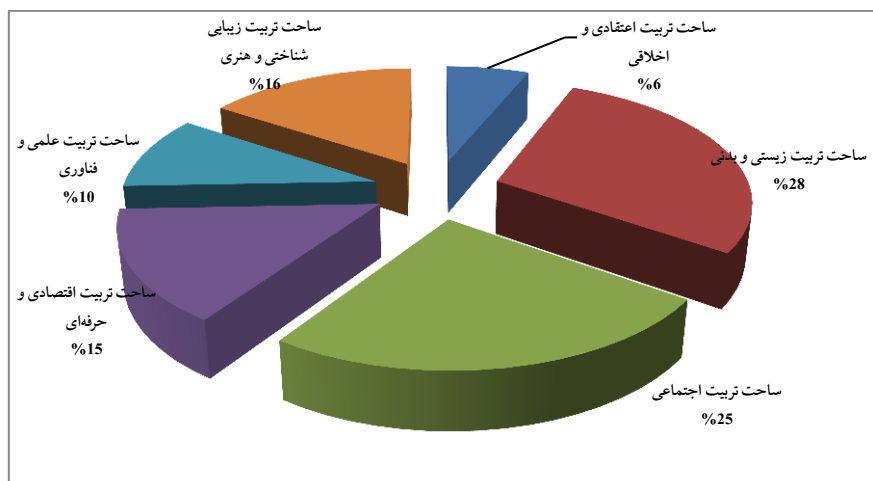
اسفنجی چقدر است؟

جدول شماره (۳). آماره توصیفی ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت در پویانمایی باب اسفنجی

ساحت‌ها	فراوانی F	تعداد قسمت‌ها	درصد فراوانی
ساحت تربیت اعتقادی و اخلاقی	۱۵	۱۴	۶/۲۰
ساحت تربیت زیستی و بدنی	۶۹	۴۸	۲۸/۵۱
ساحت تربیت اجتماعی	۶۰	۴۵	۲۴/۷۹
ساحت اقتصادی و حرفه‌ای	۳۶	۳۰	۱۴/۸۸
ساحت علمی و فناوری	۲۴	۲۰	۹/۹۲
ساحت زیبایی‌شناختی و هنری	۳۸	۲۶	۱۵/۷۰
جمع	۲۴۲	۱۸۳	%۱۰۰

همان‌گونه که داده‌های جدول شماره (۳) نشان می‌دهد، تعداد کل فراوانی مربوط به مضمون‌های دریافت‌شده از پویانمایی باب اسفنجی که با ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت همسویی دارند، ۲۴۲ مورد است که از این تعداد، بیشترین فراوانی به ساحت تربیت زیستی و بدنی و کمترین فراوانی به ساحت تربیت اعتقادی و اخلاقی مربوط می‌شود. فراوانی ساحت‌های شش‌گانه در نمودار شماره (۱) مشخص شده است.

نمودار ۱. فراوانی ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت در پویانمایی باب اسفنجی

جدول ۴. ضریب اهمیت و توجه به ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت در پویانمایی باب اسفنجی

ساحت‌ها	فراوانی (f)	بار اطلاعاتی (Ej)	ضریب اهمیت (wj)
ساحت تربیت اعتقادی و اخلاقی	۱۵	۰/۵۸۲۷	۰/۱۳۳۷
ساحت تربیت زیستی و بدنی	۶۹	۰/۸۴۰۹	۰/۱۹۲۹
ساحت تربیت اجتماعی	۶۰	۰/۸۳۴۳	۰/۱۹۱۴
ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای	۳۶	۰/۷۴۶۹	۰/۱۷۱۴
ساحت تربیت علمی و فناوری	۲۴	۰/۴۶۳۷	۰/۱۴۷۷
ساحت تربیت زیبایی شناسی و هنری	۳۸	۰/۷۰۹۸	۰/۱۶۲۹
جمع	۲۴۲	--	۱

در بررسی ضریب اهمیت ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت با استفاده از آنتروپی شانون، ساحت تربیت زیستی و بدنی، دارای بیشترین اهمیت بود و ساحت تربیت اعتقادی و اخلاقی، نسبت به ساحت‌های دیگر اهمیت کمتری داشت.

۴) میزان توجه و اهمیت نفی هر یک از ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت در پویانمایی

باب اسفنجی چقدر است؟

جدول ۵. آماره توصیفی نفی ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت در پویانمایی باب اسفنجی

نفی ساحت‌ها	فراوانی F	تعداد قسمت‌ها	درصد فراوانی
نفی ساحت تربیت اعتقادی و اخلاقی	۹۳	۶۱	۲۹/۶۲
نفی ساحت تربیت زیستی و بدنی	۵۵	۳۸	۱۷/۵۲
نفی ساحت تربیت اجتماعی	۱۲۲	۶۹	۳۸/۸۵
نفی ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای	۳۴	۲۲	۱۰/۸۳
نفی ساحت تربیت علمی و فناوری	۷	۷	۲/۲۳
نفی ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری	۳	۳	۰/۹۶
جمع	۳۱۴	۲۰۰	%۱۰۰

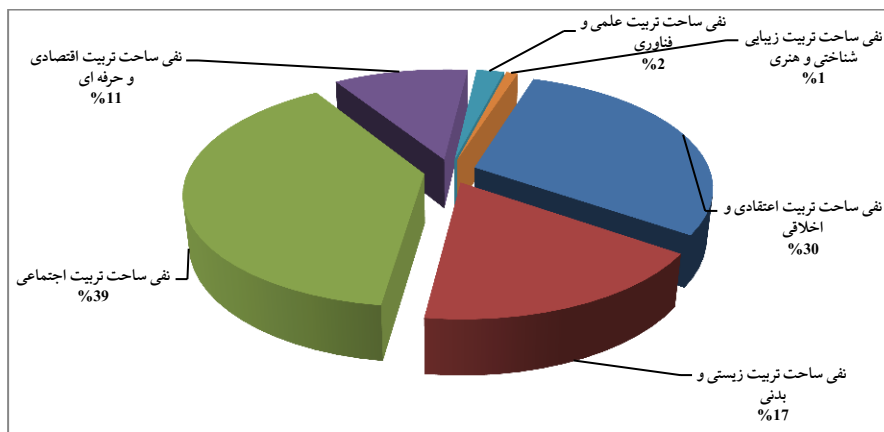

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۱۵

جستاری بر دلالت‌های
تربیتی پویانمایی ...

همان‌گونه که داده‌های جدول شماره (۵) نشان می‌دهد، تعداد کل فراوانی مربوط به مضمون‌های دریافت‌شده از پویانمایی باب اسفنجی که ناظر بر نفی ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت بوده‌اند، ۳۱۴ مورد است که از این تعداد، بیشترین فراوانی به نفی ساحت تربیت اجتماعی و کمترین فراوانی به نفی ساحت زیبایی‌شناختی و هنری مربوط می‌شود. فراوانی نفی ساحت‌های شش‌گانه در نمودار شماره (۲) مشخص شده است.

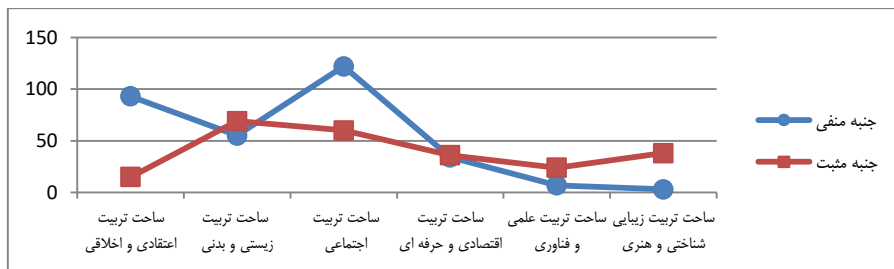

نمودار ۲. فراوانی نفی ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت در پویانمایی باب اسفنجی

جدول ۶. ضریب اهمیت نفی ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت در پویانمایی باب اسفنجی

نفی ساحت‌ها	فراوانی (f)	بار اطلاعاتی (Ej)	ضریب اهمیت (wj)
نفی ساحت تربیت اعتقادی و اخلاقی	۹۳	۰/۸۷۶۲	۰/۲۲۶۷
نفی ساحت تربیت زیستی و بدنی	۵۵	۰/۷۷۲۳	۰/۱۹۹۸
نفی ساحت تربیت اجتماعی	۱۲۲	۰/۹۰۲۸	۰/۲۳۳۶
نفی ساحت اقتصادی و حرفه‌ای	۳۴	۰/۶۴۶۳	۰/۱۶۷۲
نفی ساحت علمی و فناوری	۷	۰/۴۲۶۳	۰/۱۱۰۳
نفی ساحت زیبایی‌شناختی و هنری	۳	۰/۲۴۰۷	۰/۰۶۲۳
جمع	۳۱۴	-	۱

در بررسی ضریب اهمیت نفی ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت با استفاده از آنتروپی شانون، نفی ساحت تربیت اجتماعی، دارای بیشترین اهمیت بود و نفی ساحت زیبایی‌شناختی و هنری نسبت به ساحت‌های دیگر اهمیت کمتری داشت.

نمودار ۳. مقایسه فراوانی نفی و ایجاب ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت در پویانمایی باب اسفنجی

در ساحت تربیت اعتقادی و اخلاقی و ساحت تربیت اجتماعی، میزان توجه به ابعاد منفی بیشتر از ابعاد مثبت بوده است؛ به‌گونه‌ای که در تحلیل ۹۶ اپیزود این پویانمایی، ۱۲۲ بار بر نفی ساحت تربیت اجتماعی و ۹۳ بار بر نفی ساحت اعتقادی و اخلاقی تأکید شده است. این در حالی است که در کل این ۹۶ قسمت، تنها در ۶۰ مورد به جنبه‌های مثبت ساحت تربیت اجتماعی و در ۱۵ مورد به جنبه‌های مثبت ساحت اعتقادی و اخلاقی اشاره شده است. همچنین، نتایج به‌دست‌آمده حاکی از این است که در دو ساحت تربیت زیستی و بدنی و ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، با وجود بالا بودن آمار جنبه‌های مثبت نسبت به جنبه‌های منفی، این اختلاف‌ها زیاد نیست؛ به‌گونه‌ای که در ساحت تربیت

زیستی و بدنی، ۶۹ مورد مثبت و ۵۵ مورد منفی و در ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، ۳۶ مورد مثبت و ۳۴ مورد منفی دیده شده است. بررسی‌ها در دو ساحت تربیت علمی و فناوری و ساحت زیبایی‌شناختی و هنری نتایج خوبی را نشان می‌دهد. در این دو ساحت، هرچند میزان توجه به جنبه‌های مثبت نسبت به تعداد کل پویانمایی، یعنی ۹۶ قسمت، بالا نیست، ولی تعداد اشاره به جنبه‌های منفی این دو ساحت خیلی کم و قابل چشم‌پوشی است. در ساحت تربیت علمی و فناوری، شاهد ۲۴ مورد مثبت و تنها ۷ مورد منفی هستیم و این آمار برای ساحت زیبایی‌شناختی و هنری به ۳۸ مورد مثبت و تنها ۳ مورد منفی می‌رسد.

نتیجه‌گیری

بر پایه آمار و ارقامی که پیش از این ارائه شد، پس از مشاهده پویانمایی، این نتیجه به دست آمد که تعداد مضمون‌های ناهمخوان با ساحت‌های شش‌گانه تربیتی، ۷۲ عدد بیشتر از مضمون‌هایی است که با این ساحت‌ها همخوان هستند؛ یعنی در پویانمایی باب اسفنجی، تعداد مضمون‌های نفی‌کننده ساحت‌های شش‌گانه تربیتی کشور که پایه نظام آموزشی است از موارد هماهنگ با این ساحت‌ها، بیشتر است. لازم است که این نکته را در نظر داشته باشیم که پویانمایی یادشده یک پویانمایی غربی است که در آمریکا و متناسب با فرهنگ و ایدئولوژی آن کشور شکل گرفته است و ممکن است بسیاری از مواردی که جنبه نفی و تضاد با ساحت‌های شش‌گانه تربیتی ایران دارد، در کشور سازنده آن پذیرفته شده و موردپسند عامه باشد. اکنون باید در نظر داشته باشیم که برای پر کردن اوقات فراغت کودکان و آموزش به آن‌ها از طریق تلویزیون و برنامه‌های کودک چه نکته‌هایی اهمیت دارند؟ و این برنامه‌ها برای پخش از چه فیلترهایی باید عبور کنند؟ آیا زمانی که این پویانمایی‌ها برای پخش در تلویزیون ملی در دستورکار قرار می‌گیرد، تنها پر کردن ساعت‌های پخش تلویزیونی و داشتن مخاطب مهم است یا اثرات آموزشی آن بر مخاطب نیز بررسی می‌شود؟ این مسائل زمانی اهمیت بیشتری پیدا می‌کنند که توجه داشته باشیم که مخاطبان پویانمایی‌ها و برنامه‌های کودک، کودکانی هستند که در مهم‌ترین و عالی‌ترین دوره رشد شخصیتی خود به سر می‌برند.

در بحث از مضمون‌هایی که با ساحت‌های شش‌گانهٔ تعلیم و تربیت هم‌سو و هم‌خوان هستند، بیشترین مضمون به ساحت زیستی و بدنی مربوط است. یکی از نمادهایی که پویانمایی باب اسفنجی با آن شناخته می‌شود، رستوران آقای خرچنگ و همبرگر مخصوص خرچنگی است. با توجه به این موضوع که یکی از معضلات جوامع امروزی، تغذیهٔ نامناسب کودکان، چاقی بیش از حد آنان، و عدم تحرک است، چه بسا که علاقه‌مندی کودکان به شخصیت باب اسفنجی و پذیرش او به‌عنوان یک آشپز ماهر در زمینهٔ پخت همبرگر، باعث روی آوردن آن‌ها به خوردن غذاهای فست‌فودی و زیان‌آور شود. گرایش کودکان به استفاده از این‌گونه غذاها، روزبه‌روز بیشتر می‌شود. کودکان در خانواده‌ها نقش تأثیرگذاری دارند و می‌توانند این تقاضا را به راحتی به خانواده‌ها تحمیل کنند و به همین سادگی می‌توان مواد غذایی زیان‌آور را در خانواده‌ها جا انداخت؛ بنابراین، کودکان پیش از اینکه فست‌فودها را مزه کنند، طعم آن را در این پویانمایی چشیده‌اند. رعایت این‌گونه نکات بهداشتی در پویانمایی‌های مربوط به کودکان و توسط شخصیت‌های محبوب آن‌ها، با توجه به اصل الگوپذیری کودکان، می‌تواند در این زمینه مفید باشد. پس از ساحت تربیت زیستی و بدنی، ساحت تربیت اجتماعی با ۶۰ مضمون قرار دارد. با اذعان به این نکته که بااهمیت‌ترین ساحت در این پویانمایی، ساحت زیستی و بدنی است، ساحت تربیت اجتماعی نیز با تفاوت ناچیزی (۹ مضمون) در رتبهٔ بعدی قرار می‌گیرد. همچنین، در این پویانمایی، به ساحت اعتقادی و اخلاقی کمتر از ساحت‌های دیگر توجه شده است. این درحالی است که ساحت علمی و فناوری با فراوانی ۲۴ و تفاوت اندک و ناچیزی (۹ مضمون) با یک رتبه اختلاف نسبت به ساحت اعتقادی و اخلاقی در جایگاه یکی مانده به آخر قرار دارد. اگرچه در این پویانمایی از مضمون‌های اعتقادی و اخلاقی غفلت شده است، ولی نمی‌توان تنها انگشت اتهام را به سوی نفی ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی نشانه گرفت، زیرا به موازات ساحت اعتقادی و اخلاقی، ساحت علمی و فناوری نیز فراوانی و ضریب اهمیت پایینی دارد.

در بحث از نفی ساحت‌های شش‌گانه، ساحت تربیت اجتماعی بیشتر از ساحت‌های دیگر اهمیت داشته است. می‌توان گفت، بسیاری از ضعف‌ها و کاستی‌هایی که در ساحت

تربیت اجتماعی و مقوله‌های آن مشاهده می‌شود، قابل استناد به فرهنگ لیبرالیسم^۱ هستند. در فرهنگ لیبرالیسم، اولویت نخست فرد، خواسته‌ها و علاقه‌مندی‌های او است و سپس، جامعه و نیازهایش. سرنوشت جمعی و جامعه برای افراد اهمیت ندارد و آنچه مهم است، خود فرد است و برای برآورده شدن نیازهای فردی همه چیز حتی جامعه هم فدا می‌شود، اما در بطن فرهنگ اسلامی، ساحت تربیت اجتماعی در یک معنای کلی، فرد را برای زندگی در جامعه تربیت می‌کند؛ فردی که نه تنها در زندگی فردی، بلکه در زندگی جمعی نیز باید مؤثر و مفید باشد و مصالح عمومی را در نظر داشته باشد. در بسیاری از کشورهای غربی، فرهنگ لیبرالیسم، فرهنگ غالب و حاکم بر جامعه است و پویانمایی باب‌اسفنجی نیز تحت تأثیر این فرهنگ و ویژگی‌هایش است. فرهنگ لیبرالیسم، فرهنگ فردگرایی است. شاید این توجه به فرد و فردگرایی در جامعه غرب، سبب وجود بیشترین مضمون‌های نفی در ساحت تربیت اجتماعی شده است. اما باید توجه داشت که با اینکه در پویانمایی یادشده، ساحت تربیت اجتماعی در جنبه نفی، بیشترین مضمون‌ها را ارائه کرده است، اما ساحت تربیت اعتقادی و اخلاقی نیز در بحث مضمون‌های منفی نقش داشته است. ساحت اخلاقی با فراوانی ۹۳ و تفاوت اندک (۹ مضمون)، در رتبه دوم نفی ساحت‌های شش‌گانه قرار می‌گیرد. روی‌هم‌رفته می‌توان گفت، این مورد در پویانمایی یادشده نادیده انگاشته شده است. این در حالی است که اخلاق، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های دوام و بقای جوامع است و تربیت اخلاقی، یکی از مهم‌ترین ابعاد تربیت به‌شمار می‌آید و شکل‌گیری رفتارهای اخلاقی فرد در روند شکل‌گیری شخصیت او تأثیر بسزایی دارد؛ به‌گونه‌ای که در سن کودکی، کودکان با الگوپذیری، بسیاری از نیکی‌ها یا بدی‌های اخلاقی را از محیط دریافت می‌کنند و این موارد کم‌کم در باطن فرد ریشه می‌دانند و شخصیت او را شکل می‌دهد. مکتب لیبرالیسم که پویانمایی باب‌اسفنجی برپایه آن شکل گرفته است، منشأ اعتبار گزاره‌های اخلاقی را اراده و میل فرد می‌داند و هر فرد باید ارزش‌های اخلاقی‌ای را که برایش اهمیت دارد، خلق کند و دین در شکل‌گیری این ارزش‌ها نقشی ندارد. همان‌گونه که در بسیاری از سکانس‌های پویانمایی مشاهده می‌شود، مبنای مشخصی برای رفتار افراد

1. Liberalism

وجود ندارد و هریک از شخصیت‌ها، برپایهٔ میل و منافع شخصی خود و آنچه خود می‌پسندند، رفتار می‌کنند. چه بسا این‌گونه رفتارها سبب به‌وجود آمدن مشکلاتی برای آن فرد و تزلزل جامعه می‌شود؛ این برخلاف جامعهٔ اسلامی است که در آن یک‌سری ارزش‌های اخلاقی برگرفته از دین اسلام، در بین تمام افراد، مشترک و مقدس است.

همچنین، ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری، نسبت به ساحت‌های دیگر، نقش کمتری در ارائهٔ مضمون‌های منفی داشته است. ساحت علمی و فناوری با فراوانی ۷ و با تفاوت ناچیز و جزئی (۴ مضمون) در جایگاه بعدی قرار دارد. ساحت تربیت هنری و زیبایی‌شناختی، تنها ۳ مضمون منفی دارد که در ۳ قسمت از ۹۶ اپیزود پویانمایی باب‌اسفنجی مشاهده شده است و این ۳ مضمون، تنها در مقولهٔ بی‌توجهی به هنر و هنرمند قرار می‌گیرد و برای موارد دیگر، مضمون‌های نفی ثبت نشده است. این درحالی است که جنبهٔ نفی و وجود این ساحت، اختلافی ۳۵ عددی با هم دارند و اختلاف و فاصلهٔ چشمگیری میان آن‌ها دیده می‌شود. همچنین، مضمون‌هایی که با این ساحت هماهنگ بودند در ۲۶ اپیزود از قسمت‌های پویانمایی مشاهده شده‌اند. تمام موارد مطرح‌شده، نشان‌دهندهٔ این است که در پویانمایی باب‌اسفنجی، مباحث مربوط به این ساحت مورد توجه بوده‌اند و به این نوع از تربیت، اهمیت ویژه‌ای داده شده است. گفتنی است، در ساحت تربیت علمی و فناوری، مقولهٔ توجه و اهمیت به مطالعه و خواندن کتاب و روزنامه مقوله‌ای است که هیچ‌گونه مضمونی در نفی آن مشاهده نشده است. مطالعه در اوقات فراغت و زمان‌های آزاد و خواندن کتاب پیش از خواب، از جمله سکانس‌هایی است که در قسمت‌هایی از پویانمایی و توسط بسیاری از شخصیت‌ها انجام می‌شود. با توجه به اینکه در جهان امروزی و به‌ویژه در کشور ما، میزان مطالعه و سرانهٔ کتاب‌خوانی پایین است و بسیاری از کودکان از سنین پایین، نه در خانه و نه در محیط‌های بیرونی و در بین همسالان چنین رفتاری را مشاهده نمی‌کنند و زمان‌های آزاد خود را بیشتر با فناوری‌های جدید و فضای مجازی می‌گذرانند، ارائهٔ رفتارهایی که سبب توجه و علاقه‌مندی مخاطب به مطالعه می‌شود، در پویانمایی‌ای با این میزان مخاطب قابل‌تحسین است. در ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، مضمون‌هایی که با مقوله‌های این ساحت هماهنگ هستند، تنها ۲

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۲۰

دوره ۱۴، شماره ۲

تابستان ۱۴۰۰

پیاپی ۵۴

مورد بیشتر از تعداد مضمون‌هایی است که این ساحت و مقوله‌هایش را نفی می‌کنند؛ به بیان روشن‌تر، بین تعداد مضمون‌های این ساحت در بحث ایجاب و نفی نوعی تناسب وجود دارد.

در اینجا نکته مهم این است که صداوسیما برای پخش پویانمایی‌های غربی، بحث سانسور هنری را در نظر داشته باشد؛ به این ترتیب که این‌گونه پویانمایی‌ها را به‌گونه‌ای هنرمندانه سانسور کند تا به محتوا و پیام اصلی پویانمایی خدشه‌ای وارد نشود و آسیبی به کیفیت آن نرسد، بلکه به‌شکلی باشد که مضمون‌های منفی حاصل از پخش پویانمایی‌ها به کمترین میزان برسد.

با توجه به عدم توازن و تناسب بین ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت و تمرکز بر یک یا دو ساحت، یا بی‌توجهی و غفلت از ساحت‌های دیگر، این پویانمایی و تأثیرهای آشکار و پنهان آن سبب شکل‌گیری شخصیت کاریکاتوری^۱ در مخاطبان خود، به‌ویژه در گروه‌های سنی الگوپذیر، می‌شود. بروز و شکل‌گیری شخصیت کاریکاتوری، تنها افرادی را رشد و تربیت می‌دهد که در یک ساحت دارای توانایی‌های فوق‌العاده و در ساحت و جنبه دیگر، فاقد توانایی‌های لازم هستند. انسان کامل، افزون‌بر توجه به جسم و جان و حفظ بهداشت جسمی باید به بهداشت روحی و روانی خود اهمیت دهد و ضمن آراستن ظاهر، خود را به ویژگی‌ها و فضیلت‌های اخلاقی نیز بیاراید؛ افزون‌بر شناخت و توجه به خود، روابط اجتماعی را نیز حفظ کند و در برابر محیط پیرامونی و مسائل آن حساس، آگاه، و مسئولیت‌پذیر باشد؛ علاوه‌بر دانش اندوزی و کسب علم و دانش، از این آگاهی برای داشتن حرفه، شغل، و کمک به اقتصاد خرد و کلان استفاده کند و توجه به علم و دانش، مانع توجه به کارهای هنری، که زمینه آرامش خاطر و آسایش را فراهم می‌کنند، نشود. توجه یکسان به ساحت‌های شش‌گانه در تربیت و پرورش افراد، موجب شکل‌گیری انسان‌هایی با توانایی‌ها و قابلیت‌هایی در زمینه‌های گوناگون می‌شود که نه تنها در زندگی شخصی، بلکه در جامعه نیز مؤثر و کارآمد خواهند بود.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۲۱

جستاری بر دلالت‌های
تربیتی پویانمایی ...

1. caricature character

- آذر، عادل؛ و رجب‌زاده، علی (۱۳۹۱). تصمیم‌گیری کاربردی رویکرد MADM. تهران: نگاه دانش.
- ابراهیمی، مریم (۱۳۹۵). مطالعه تأثیرات اخلاقی پویانمایی شبکه پویا بر کودکان ۵ تا ۶ سال شهرستان مرودشت (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته اخلاق اسلامی). دانشگاه پیام نور واحد تهران جنوب.
- باغبانی، طیبه (۱۳۹۴). مطالعه غیبت یا حضور کم‌رنگ شخصیت محوری (ستاره) در زنجیره‌های انیمیشنی ایران (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کارگردانی متحرک‌سازی). دانشگاه هنر.
- بشیر، حسن؛ و جواهری، جواد (۱۳۹۶). تحلیل انیمیشن‌های هالیوودی با رویکرد تربیتی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۰(۱)، ۸۷-۱۱۶. doi: 10.22631/ijcr.2017.329
- بلک، زهره (۱۳۹۲). تحلیل تأثیرات سینمای پویانمایی غرب بر کودکان ۷ تا ۱۰ سال؛ مطالعه موردی پویانمایی دلیر (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر). دانشگاه علم و فرهنگ.
- تقی‌پور، فائزه؛ خلجی، سپهر؛ و معینی، آسیه (۱۳۹۷). بازنمایی ابعاد هویت فرهنگی در مجموعه پویانمایی باب اسفنجی. فصلنامه رسانه‌های دیداری و شنیداری، ۱۲(۲۸)، ۱۰-۱۵. doi: 10.22085/javm.2019.83882
- جواهریان، مهین (۱۳۷۸). تاریخچه انیمیشن در ایران. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- خسرو نژاد، مرتضی (۱۳۸۲). معصومیت و تجربه درآمدی بر فلسفه ادبیات کودکان. تهران: نشر مرکز.
- رسایی، ساره (۱۳۹۴). تحلیل محتوای آموزشی و تربیتی فیلم‌های تولیدشده در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته تکنولوژی آموزشی). دانشگاه اراک.
- رمضانی، محمدجواد (۱۳۸۸). پیام مخفی و کاربردهای آن در پویانمایی. مجله دین و ارتباطات، ۱۶(۱ و ۲)، ۶۲-۲۹.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۵). جامعه‌شناسی ارتباطات (چاپ ششم). تهران: اطلاعات.
- شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. تهران: وزارت آموزش و پرورش.
- کارتلیج، جی؛ و می لبرن، اف (۱۳۶۹). آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان (مترجم: حسین نظری‌نژاد)، مشهد: رضوی.
- کامیاب، مرجان (۱۳۹۲). پیوند ادبیات کودک و جامعه‌شناسی با تکیه بر تأثیر دوسویه آن‌ها بر یکدیگر. فصلنامه تحلیلی پژوهشی کتاب مهر، ۸، ۴۳-۲۸.
- مایر، فردریک (۱۳۷۴). تاریخ اندیشه‌های تربیتی (مترجم: علی اصغر فیاض). تهران: سمت.
- گوئتر، بری؛ و مک آلر، جیل (۱۳۷۲). کودک و تلویزیون (مترجم: نصرت فتی). تهران: سروش.

محمدی گهر، معصومه (۱۳۹۷). بررسی مفهوم کودک و کودکی در افسانه‌های ایرانی (پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی). دانشگاه هرمزگان.

مسائلی، نسرين؛ و نیک‌نشان، شقایق (۱۳۹۵). بررسی مفاهیم اخلاقی و مفاهیم ضد اخلاقی در پویانمایی‌های عرضه‌شده برای کودکان و نوجوانان. دوفصلنامه تربیت اسلامی، (۲۵) ۱۱، ۹۰-۶۹.

موسی‌پور، نعمت‌الله؛ و درتاج، فریبا (۱۳۸۷). ارزشیابی پویانمایی‌های دینی تلویزیون جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، (۳) ۱، ۱۸۲-۱۵۷. doi: 10.7508/ijcr.2008.03.007

هالاس، جان (۱۳۷۱). استادان پویانمایی (مترجم: محمد شهبا). تهران: انتشارات بنیاد سینمایی فارابی.

Anggara, I.G.A.S., Santosa, H., & Udayana, A.G.B. (2019). Character education and moral value in 2D animation film PENDETA BANGAU. *Capture: Jurnal Seni Media Rekam*, 10(2), 57-70. doi: 10.33153/capture.v10i2.2449

Aries, P. (1962). *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, trans. Robert Baldick. New York: Vintage. *The Hour of Our Death*. doi: doi:10.2307/349063

Berney, S., & Bétrancourt, M. (2016). Does animation enhance learning? A meta-analysis. *Computers & Education*, 101, 150-167. doi: 10.1016/j.compedu.2016.06.005

Foy, J.J. (2011). *SpongeBob SquarePants and philosophy: soaking up secrets under the sea!*, 60, Publisher, English, london: Open Court (August 9, 2011).

Gorodyska, V. (2015). Role of Cartoons in Moral Education of Senior Preschoolers. *In Annales Universitatis Mariae Curie Skłodowska Lublin*, 28 (2), 71-80 doi: doi: 10.17951/j.2015.28.2.71

Lillard, A. S., Drell, M. B., Richey, E. M., Boguszewski, K., & Smith, E. D. (2015). Further examination of the immediate impact of television on children's executive function. *Developmental Psychology*, 51(6), 792-805. Doi: 10.1037/a0039097

Mares, M. I. (1995). Positive effects of television and social behaviour: A Meta Analysis, June 2010 *Media Psychology*, 7(3):301-322, Doi: 10.1207/S1532785XMEP0703_4

Maurstad, T. (2009, July 16). Spongebob Squarepants still weird and funny after 10Years. *Dallas Morning News*. 21(43), 1-16.

Reinhardt, L. (2017). *The effects of television on childrens state university, san Bernardino, CSUSB, Scholar Works, California State University, California, usa: San Bernardino, Theses Digitization Project*, 121.

Strauss, G. (2009, April 24). Soak up more spongebob on new DVD. *USA Today*. Retrieved from <https://www.usatoday.com/story/life/tv/2019/05/01/spongebob-squarepants-20th-anniversary-why-kids-show-endures/3585581002/>

Watson, J., & Hill, A. (2015). *Dictionary of media and communication studies*. london: Oxford University Press. doi: 10.1093/acref/9780199568758.001.0001

